

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**Психолого-педагогічний супровід
особистісного розвитку дитини дошкільного
віку в умовах кризових явищ суспільства**

Колективна монографія

Умань
Візаві
2022

УДК 159.98:373.2(02)

П86

Колектив авторів:

Бутенко О. Г., Кравчук Н. П., Авраменко О. О., Карнаух Л. П., Мельникова О. М., Трофаїла Н. Д., Іщенко Л. В., Рябошапка О. В., Дука Т. М., Підлипняк І. Ю.

Рецензенти:

Попиченко Світлана Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету дошкільної та спеціальної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Андрющенко Тетяна Костянтинівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Загородня Людмила Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Рекомендовано до друку вченою радою

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(протокол № 6 від 6 грудня 2022 року)

Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку дитини
П86 дошкільного віку в умовах кризових явищ суспільства : кол. моногр. /
[О. Г. Бутенко, Н. П. Кравчук, О. О. Авраменко [та ін.] ; МОН України,
Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2022. –
263 с.

Монографія є спробою узагальнити досягнення наукового колективу кафедри психології та педагогіки розвитку дитини за напрямками: психолого-педагогічні засади особистісного розвитку дитини в умовах кризових явищ суспільства; нормативно-правове забезпечення організації освітнього процесу в умовах воєнного стану; особливості формування Я-концепції дітей дошкільного віку; корекції деструктивних емоцій і почуттів; формування навичок безпечного спілкування у дітей з близькими і чужими людьми та ціннісного ставлення до себе як складової соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Монографія розрахована на широке коло науковців, аспірантів, магістрантів, здобувачів, які цікавляться проблемами теорії і практики підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми дошкільного віку, та вихователів закладів дошкільної освіти.

УДК 159.98:373.2(02)

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. Діяльність закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану в Україні.....	7
2. Психолого-педагогічні особливості формування Я-концепції дітей дошкільного віку в кризових умовах суспільства.....	29
3. Педагогічний потенціал гри як засобу корекції деструктивних емоцій і почуттів дітей.....	56
4. Специфіка формування навичок безпечного спілкування у дітей дошкільного віку з близькими і чужими людьми.....	86
5. Психолого-педагогічні аспекти розвитку моральної поведінки дошкільників у сучасних кризових умовах.....	109
6. Ціннісне ставлення до себе як складова соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	133
7. Використання педагогічних технологій в організації освітнього процесу підготовки майбутніх вихователів до розвитку творчої особистості дитини старшого дошкільного віку.....	158
8. Психолого-педагогічні засади виховання культури родинних взаємин у сучасного покоління дітей старшого дошкільного віку.....	186
9. Психолого-педагогічний супровід розвитку спостережливості дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природничим матеріалом.....	211
10. Музично-театралізована діяльність як засіб ефективної різновікової взаємодії в умовах сьогодення.....	236

ПЕРЕДМОВА

Кризові явища сучасного життя в Україні вимагають психолого-педагогічного супроводу дитини, починаючи з перших років життя. Нашим дітям випало жити на зламі епох, бути свідками криз, занепаду моральних цінностей, боротьби батьків за виживання та незалежність України, насадження культу фізичної сили, зброї як атрибуту підсилення «Я». Буття сучасних дітей набуло дорослого забарвлення, наповнилося непритаманними йому проблемами, образами, лексикою, видами діяльності, сюжетами ігор.

У сучасному розумінні криза (від грец. *krisis* – вихід, закінчення, суд і вище справедливе покарання) – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі суспільства, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі. У складних умовах українського суспільства, що супроводжуються епідеміями, війнами, емоційним відчуженням батьків і дітей, підвищеною тривожністю і відсутністю довіри до світу, назріла проблема пошуку нових підходів щодо забезпечення психолого-педагогічного супроводу підростаючої особистості в складному сучасному соціумі. Адже некерованість та різноголосність впливу соціального середовища може призвести до формування багатьох антисоціальних рис та емоційних проявів особистості: агресивності, панічних атак, тривожності, ізольованості, апатії.

Відтак теперішнє реальне становище дітей характеризується недостатнім забезпеченням як матеріальних, так і духовних ресурсів, необхідних для повноцінного розвитку в сучасних складних умовах. Воєнні дії в Україні спричинили появу величезної кількості дітей – вимушених переселенців, біженців із зони бойових дій. Ці діти пережили психотравмуючі події, наслідки яких ще довго будуть відображатися на їхньому психічному здоров'ї, поведінці, здатності будувати конструктивні соціальні взаємини. Багато малюків потребують особливого піклування, допомоги з боку дорослих, розуміння однолітків. Також психологи і педагоги констатують факти катастрофічного зниження емоційних зв'язків між поколіннями. Між батьками і дітьми не виникають близькі довірливі стосунки, зникають спільні форми діяльності, необхідні для повноцінного процесу розвитку особистості. З огляду на це, важливим завданням педагога є створення

сприятливих психолого-педагогічних умов для співпраці і співтворчості, партнерських взаємин, для особистісного розвитку дитини, за яким визнається право бути особистістю.

У межах нашого доробку поняття «супровід» нами розглядається як такий, що супроводжує будь-яку дію, явище, як можливість знаходитися разом. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини-дошкільника забезпечить педагогічно виважений і гармонійний процес становлення особистості. Показником ефективності пропонованого психолого-педагогічного супроводу є позитивні зміни у особистісному розвитку дітей, а його результатом – формування гармонійної особистості, що може адаптуватись та реалізовуватись у сучасному світі.

Розробляючи сучасні засади психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості в умовах кризових явищ суспільства, автори монографії опиралися на дослідження сучасних учених, що сходяться на думці про те, що дитинство є унікальним за своїм значенням періодом, в якому закладаються основи особистості; розвиток моральних і соціальних якостей, базис особистісної культури; формується ставлення до себе, інших людей і до світу в цілому. Визнання самоцінності дитинства вимагає активного звернення до цінностей та інтересів дітей, збереження дитячої субкультури, збагачення дитячого життя досвідом діяльності в сімейному і соціальному просторі. Виходячи з цього, орієнтирами ефективного психолого-педагогічного супроводу особистості дошкільника є закономірності духовного, соціального, фізичного, психічного розвитку дитини, процеси і зміни, які відбуваються в його внутрішньому світі, набутий соціальний досвід та сконструйований образ світу.

Монографія є спробою узагальнити досягнення наукового колективу кафедри психології та педагогіки розвитку дитини за напрямками: психолого-педагогічні засади особистісного розвитку дитини в умовах кризових явищ суспільства; особливості формування Я-концепції дітей дошкільного віку; нормативно-правове забезпечення організації освітнього процесу в умовах воєнного стану; психолого-педагогічний супровід пізнавального розвитку особистості дитини; формування уявлень про соціальне середовище; корекції деструктивних емоцій і почуттів; формування навичок безпечного спілкування у дітей з близькими і чужими людьми та

ціннісного ставлення до себе як складової соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Зміст монографії відображає особливості організації освітньо-розвивального простору НУШ для особистісного розвитку кожної дитини та інноваційні процеси в системі дошкільної освіти.

Матеріали колективної монографії можуть бути використанні викладачами, студентами, магістрантами, науковцями вищих педагогічних навчальних закладів та вихователями закладів дошкільної освіти.

*Людмила ІЩЕНКО, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та педагогіки розвитку дитини,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*